

Kamppailu vai kilpailu?

Symbolisen kamppailun tyypit ja muutos suomalaisessa puoluekentässä

SANTTU SUNDVALL

Johdanto

Katsauksessa tarkastelen puolueiden välisiä poliittisia kamppailuja symbolisesta näkökulmasta käyttämällä hyväksi mm. Pierre Bourdieun (1992; 2010) ja Simon Harrisonin (1995) analysoimaa symbolisen kamppailun käsitettä. Murray Edelmanin (1968) mukaisesti käsitän politiikan läpeensä symboliseksi toiminnaksi, joka perustuu symbolisten merkitysten tuottamiseen, välittämiseen ja tulkintaan. Tässä mielessä symbolinen kamppailu politiikassa on sekä kamppailua erilaisten kulttuuristen representaatioiden tai ideologioiden valta-asemasta, mutta myös kamppailua, joka keskittyy erityisesti poliittisten symbolien manipulointiin, haltuunottoon ja sisällölliseen uudelleenmäärittelyyn (Harrison 1995, 255). Viime eduskuntavaalien jälkeen mediassa on paljon puhuttu kamppailujen paluusta politiikkaan. Väitän kuitenkin, että nämä kamppailut ovat jo pitkän aikaa olleet läsnä politiikan symbolisen ulottuvuuden sisällä. Kamppailut eivät siis suoranaisesti ole palanneet, mutta on syytä kysyä ovatko tavat, jolla ne tehdään näkyviksi osiksi politiikkaa muuttuneet?

Keskeinen väitteeni on, että puolueideologioiden heikentyessä 1980-luvulta alkaen alkoivat myös politiikan symbolista ulottuvuutta määrittäneet säännöt saada uudenlaisia muotoja. Muutosta voidaan kuvata symbolisen kamppailun tematiikan kautta mm. siirtymänä vakaista, ideologis-symbolisista kamp-

pailuista kohti mediakeskeisen yleisödemokratian ehtoihin sitoutunutta symbolista kilpailua. Ideologisesti latautuneen politiikan valtakautena poliittisten kamppailujen rajalinjat olivat selkeästi havaittavissa niin politiikan toiminnallisessa kuin symbolisessakin ulottuvuudessa. Tämä näkyi mm. puolueiden voimakkaana tarpeena identifioitua tietyn sosiaalisen ryhmän edustajiksi tarkkan rajatun symboliikan avulla. Ideologia ja siihen tiiviisti sitoutunut symboliikka pitkälti määräsivät mm. miten kukin puolue kykeni tekemään sekä itsensä että kannattajansa näkyviksi poliittisella kentällä. Symbolisten kamppailujen kannalta asetelma korosti siis politiikan symbolisen ulottuvuuden vakautta.

Puolueideologioiden heikentymisen myötä politiikan symbolisten kamppailujen perusluonne on näkemykseni mukaan merkittävällä tavalla muuttunut. Erityisesti tämä heikentyminen on vaikuttanut poliittisten symbolien omistukseen. Ideologioiden heikentymisen ohessa puolueiden monopoli niiden poliittisiin symboleihin on haurastunut. Nykypoliitikassa symbolien käyttöarvo, niiden aiheuttama positiivis-emotionaalinen reaktio tässä hetkessä, on aikaisempaa keskeisemmässä roolissa. Vastaavasti poliittisen symbolin ideologinen konnotaatio ei enää näyttele niinkään suurta roolia. Kehitys on avannut politiikkaan uudenlaisia mahdollisuuksia käyttäen symboleita ja samalla myös laajentanut niistä käytäviä kamppailuja. Symbolisen kamppailun vapautu-

minen ja laajentuminen on kuitenkin usein tarkoit-
tanut myös sitä, että puolueiden aiemmin vakaina
pidetyt symboliset perustat ovat menettäneet osan
erityisestä identiteettistään

Edellä esitetyn perusteella politiikan sisällä käy-
täviä symbolisia kamppailuja on syytä tarkastella
poliittisen järjestelmän ajallisena muutoksena ideol-
ogis-symbolisista kamppailuista symboliseen kil-
pailuun. Ajallisesti sijoitan tämän muutoksen tar-
kastelun vuosien 1980–2011 välille. Ensimmäiset
merkit ideologian heikentymisestä suomalaisessa
politiikassa alkoivat näkyä 1970–1980-lukujen vaih-
teessa. Selvimpiä merkkejä symbolisesta kilpailusta
sen sijaan on ollut huomattavissa viime vuosien
vaaleissa. Tarkoitukseni ei ole esittää, että siirtyminen
näiden kahden vaiheen välillä olisi ollut absoluuttinen
vaan käyttää jakolinjaa apuvälineenä, joka hel-
pottaa ymmärtämään politiikan symbolisessa ulot-
tuvuudessa ja sen sisäisissä kamppailuissa tapahtu-
neita muutoksia. Aluksi käsittelen lyhyesti symboli-
sen ulottuvuuden merkitystä politiikassa. Sen jälkeen
siirryn tarkastelemaan, miten Pierre Bourdieun sym-
bolisen kamppailun tematiikka toteutuu poliittisel-
la kentällä. Tarkastelussa keskeiseksi nousevat Simon
Harrisonin erittelemät neljä symbolisen kamppailun
tyyppiä. Lopuksi otan mukaan ajallisen näkökulman
tarkastelemalla neljän kamppailutyyppin erilaisia toi-
mintamalleja symbolien vakaaseen omistukseen
perustuvassa ideologisessa politiikassa ja kilpailulli-
semmassa yleisdemokratiassa. Muutoksen kuvaa-
jana käsittelen lyhyesti vaalimainonnan muutosta.

Politiikka symbolisena edustamisena

Murray Edelmanin määritelmän mukaan politiikka
on läpeensä symbolista toimintaa Murray Edelmanin
(mm. 1968). Symbolit, niiden merkitykset ja merki-
tysten erilaiset tulkinnat ovat aina keskeisessä roo-
lissa politiikassa. Symbolit määritetään yleensä mer-
kitystiivistymiksi, joilla on kyky laukaista kansalai-
sissa politiikkaan kohdistuvia emotionaalisia reaktioita
(mm. Firth 1975). Tässä mielessä symbolien
merkitys voidaan katsoa osittain välineelliseksi. Ne
samanaikaisesti sekä vahvistavat puolueen jäsenten
samaistumissuhdetta puolueeseen että houkuttelevat
usia jäseniä puolueen riveihin. Juri Mykkäsen
(2007a, 136) mukaan poliittisten symboleiden luoja
tai käyttäjä ei kuitenkaan pysty täysin hallitsemaan
symboleiden aiheuttamia reaktioita, vaan ne ovat

aina riippuvaisia sekä kansalaisen omista resurssiseis-
ta tulkita symbolia että tulkintaympäristön asetta-
mista ehdoista. Kyösti Pekosen (1991, 27–31) mu-
kaan symbolien merkitys politiikalle on siinä, että
ne kehystävät politiikan ja poliittiset toimijat näky-
viksi. Puolueen tuottamat symbolit mystifioivat
puolueen kansalaisen silmissä ja ohjaavat jatkossa
kaikkia siitä myöhemmin tehtäviä tulkintoja. Voi-
daankin väittää, että yksi puolueen keskeisimmistä
tehtävistä on tuottaa itselleen tarpeeksi voimakas
symbolinen perusta, jonka avulla kansalaisen on
mahdollista ”aistia” puolue näkyvänä toimijana.

Edustuksellisen järjestelmän kannalta symbolei-
den merkitys on hahmotettavissa mm. Hanna Pit-
kinin (1967) ja Michael Sawardin (2010) analysoi-
man symbolisen edustamisen käsitteen välityksellä.
Pitkinille symbolinen edustaminen on poliittisen
toimijan tai edustajan passiivinen piirre. Symbolinen
edustaminen tarkoittaa eräänlaista ”stand for”-edus-
tamista vertauksena aktiiviselle ”act for”-edustami-
selle. Symbolisen edustamisen olennainen piirre ovat
merkitykset, joita edustajasta välittyy kansalaisille
(Pitkin 1967, 106). Nämä merkitykset ja niistä kum-
puavat mielikuvat pyrkivät luomaan kansalaisen ja
edustajan välille samaistumiseen perustuvan suhteen.
Michael Sawardin näkökulma painottaa Pitkiniä
enemmän puolueen tai kansanedustajan aktiivisen
roolin merkitystä symboliselle edustamiselle. Sawar-
dille politiikan symbolisuus ei ole pelkästään passiiv-
ista tulkinnan kohteena olemista vaan ensisijaisesti
aktiivista merkitysten tuottamista. Symbolinen
edustaminen perustuu Sawardin mukaan edustuk-
sellisiin vaatimuksiin, joiden kautta puolue tai kan-
sanedustaja vaatii itselleen symbolista oikeutta edus-
taa tiettyä ryhmää tai kansanosaa. Edustuksellisten
vaateiden teho perustuu edustajan kykyyn luoda
erilaisia kulttuurisia, esteettisiä ja symbolisia keino-
ja käyttäen yhtenäinen merkitysrakennelma, jossa
vaatimuksen tuottaja, hänen edustamansa vaatimuk-
sen symbolinen sisältö ja oletettu edustettavien ryh-
mä yhdistyvät saumattomaksi kokonaisuudeksi
(Saward 2010, 73–77).

Poliittiset kamppailut symbolisina kamppailuina

Tuikutumalla symboliseen politiikan teorian ennako-
oletuksiin voidaan väittää, että myös poliittiset
kamppailut ovat luonteeltaan aina osin symbolisia.

Perinteisen näkemyksen mukaan poliittinen kamppailu määritellään kamppailuksi vallasta, jonka avulla puolue mahdollistaa kyvyn toimia oman kannattajajoukkonsa etujen mukaisesti. Usein poliittinen kamppailu tarkoittaa kuitenkin tilannetta, jossa kahden tai useamman osapuolen mielipiteet, arvot tai intressit ovat keskenään sellaisessa ristiriidassa, että niiden perusteella ei voida päätyä selvään yksimielisyyteen. Perustana on enemmänkin erimielisyys poliitiikan suunnasta tai tietyn poliittisen objektin omistuksesta kuin suora konflikti. Laajemmin asiaa voidaan tarkastella mm. Michel Foucault'n ja hänen seuraajiensa vallan tutkimuksen kautta. Näissä poliittiset kamppailut yhdistetään erilaisten yhteiskunnallisten diskurssien välisiin konflikteihin yhteiskunnan ja poliittisen todellisuuden muodosta (ks. mm. Foucault 2010). Samaan tapaan mm. Laclau ja Mouffe (1987) käsittelevät keskeisissä teorioissaan poliittisia kamppailuja kamppailuina tietyn luokan tai ryhmittymän hegemonisesta valta-asemasta.

Usein poliittiset kamppailut ja erimielisyydet on katsottu haitalliseksi yhteiskunnan toiminnan kannalta. Niiden on koettu mm. hidastavan päätöksentekoa, johtavan epävarmaan politiikkaan ja kansanedustajien tai puolueiden röyhkeään oman edun tavoitteluun. Vastakkaisesta näkökulmasta mm. Jacques Rancière (2004; 2009) on kuitenkin korostanut, että ilman kamppailua tai erimielisyyttä (*dissensus*) erilaisista poliittisista objekteista, ei ole olemassa puhtaassa mielessä myöskään politiikkaa. Poliitiikka on hänen mukaansa aina kamppailujen kautta tapahtuvaa neuvottelua ja jatkuvaa muutoksen tavoittelua. Rancière määrittää poliittisen erimielisyyden laajasti eräänlaiseksi puheaktiilitanteeksi, jossa keskustelukumppanit samanaikaisesti sekä ymmärtävät että kieltäytyvät ymmärtämästä toisiaan. Käytännössä erimielisyys vaatii siis, että keskustelukumppanit, olivat nämä sitten puolueita, kansanedustajia tai kansalaisia, ymmärtävät väittelevänsä yhteisestä objektista, mutta eivät kuitenkaan kykene puhumaan siitä samalla tavalla (Rancière 2009, xii). Poliitiikan ytimessä tulisi olla näistä yhteisistä objekteista tehtävät monimuotoiset tulkinnot Rancierin (2004, 12–13) mukaan poliittisten kamppailujen ja erimielisyyksien keskeinen tekijä on se, että niiden avulla poliittiset osapuolet jakavat ja määrittelevät poliittisen todellisuuden ns. aistittavaa osaa. Tämä on se osa todellisuutta, mikä on poliittisin keinoin tehty näkyväksi. Aistittavan osa määrittää, mistä politiikassa on mahdollista puhua, mitkä asiat on mahdol-

lista nähdä ja mitkä kokea. Poliitiikka on jatkuvaa kamppailua tämän aistittavan osan rajoista eli siitä, millä tavoin politiikka, poliittiset subjektit ja objektit on aistihavainnoin mahdollista käsitteellistää. Tämä taas viittaa siihen, että poliittinen kamppailu on aina osittain sekä esteettistä että symbolista kamppailua poliittisen todellisuuden ja poliittisten toimijoiden näkyväksi tekemisen muodoista.

Pierre Bourdieun (1992; 2010) mukaan symboliset kamppailut ovat keskeisessä roolissa jokaisella yhteiskunnan kentällä, niin kulttuurimaailmassa, politiikassa kuin kansalaisten yksityiselämässä. Bourdieu (2010) määrittää symbolisen kamppailun eräänlaiseksi kulttuuristen luokkien välillä käytäväksi erottautumiskamppailuksi, jonka tavoitteena on oman symbolisen pääomavarannon kasvattaminen kamppailuosapuolten kustannuksella. Vaikka henkilön taloudellisella asemalla on teoriassa suuri merkitys, ei symbolisen pääoman käsite ole suoranaisesti sidoksissa kamppailijoiden rahalliseen omaisuuteen vaan eräänlaiseen sosiaaliseen tai kulttuuriseen statukseen. Symbolisesta pääomasta riippuu mm. henkilön arvo- tai vaikutusvalta kamppailuareenalla eli kentällä. Pääoman luonnetta ei Bourdieu mukaan kuitenkaan voida määrittää yleistävästi, vaan se riippuu kulloisenkin kamppailuareenan luonteesta ja säännöistä (mt., 223–227). Yleisesti käytetty esimerkki mm. taidemaailman kentälle ominaisesta pääomasta on tietyn kulttuurisen tai taiteellisen maun omistaminen. Symbolisen pääoman kerryttäminen on yksilölle tapa kerätä arvostusta ja nostattaa omaa asemaansa hierarkkisen luokkajärjestelmän sisällä. Samalla yksilö pyrkii myös erottautumaan pääomaa vähemmän omaavista kamppailijoista (mt., 255–263)

Symbolisen pääoman käsite on helppo havainnollistaa kulttuurin kautta, mutta miten se toteutuu poliittisella kentällä? Bourdieun mukaan poliitiikan keskeisenä pääomana toimii symbolinen valta (Bourdieu 1992, 168). Tällä voidaan ensinnäkin tarkoittaa puolueen tai muun poliittisen toimijan nauttimaan yleistä mainetta tai kykyä seistä edustamiensa asioiden takana. Keskeisemmin se liittyy kuitenkin puolueen kykyyn sekä rakentaa ideologisia-symbolisia todellisuuksia että saada kansalaiset uskomaan näiden todellisuuksien merkittävyyteen (mt., 169–170). Tämä näkemys korostaa, että politiikassa symbolinen pääoma liittyy suoraan puolueen kykyyn tuottaa merkityksiä sisältävä symbolinen ja ideologinen perusta sekä itselleen että kannattajilleen.

Simon Harrisonin (1995) mukaan on syytä puhua symbolisen vallan sijaan symbolien vallasta. Harrisonin näkemys symbolisesta kamppailusta tukeutuu ajatukseen symbolien omistusoikeudesta. Poliittiset symbolit kuuluvat hänen mukaansa aina tietylle, ensisijaiselle omistajalle, joka kykenee ensisijaisesti määrittämään sekä symbolien luonteen että käyttötarkoituksen ja samalla myös pyrkii ohjamaan symbolista tehtäviä tulkintoja. Omistajan symbolisen pääoman aste määräytyy siis sekä hänen hallitsemiensa symbolien määrän että symbolien nauttiman yhteiskunnallisen arvostuksen kautta. Jokainen puolueen omistama poliittinen symboli edustaa Harrisonin mukaan tiettyä osaa symbolisen pääoman kokonaisuudesta. Yksittäinen symboli on arvokas kuitenkin ainoastaan silloin, kun se pystytään yhdistämään laajempaan symboliseen perustaan (mt., 268).

Symbolisen kamppailun neljä tyyppiä

Harrisonin mukaan poliittisella kentällä käytävien symbolisten kamppailujen keskiössä ovat symbolien manipulointiin ja merkitystenantoon liittyvät taistelut (Harrison 1995, 255). Symbolinen kamppailu on poliittisten toimijoiden tapa korostaa kansalaisille omaa merkitystään tarjoamalla heille näkyviä symboleja, joiden avulla sekä puolueen että kansalaisen poliittinen toiminta on mahdollista esittää merkityksellisenä. Kamppailu symboleista jakautuu Harrisonin mukaan neljään kategoriaan: symbolisiin arvokamppailuihin, symbolisiin omaisuuskamppailuihin, uusien symbolien kehittämiseen liittyviin innovaatiokamppailuihin ja symbolisen perustan laajentamiseen liittyviin kamppailuihin. Vaikka kamppailut eroavat suuresti luonteeltaan, on kaikkien keskiössä kuitenkin poliittisen toimijan oman symbolisen pääoman vahvistamiseen tähtäävä logiikka.

Ensimmäinen tyyppi eli arvokamppailu keskittyy symboleiden sisäiseen merkitykseen ja arvoon (mt., 256). Taktiikkana siinä toimii poliittisten symboleiden ja niiden käyttäjien asettaminen hierarkkiseen järjestykseen tietyn arvoasteikon mukaisesti. Hierarkkia määrittänyt mm. poliittisen symbolin maineen, legitimitetin tai pyhyden kaltaisten kriteerien kautta. Arvokamppailut voivat olla luonteeltaan joko positiivisia tai negatiivisia. Negatiivisessa taktiikassa keskitytään hyökkäämään poliittisten vastustajien

symboleita vastaan esimerkiksi vähättelemällä niiden sisällöllisiä merkityksiä tai yhteiskunnallista arvoa, ja samalla niihin kiinnittävää symbolista pääomaa. Kyseessä on siis keskeisesti symboleiden merkityksistä ja niiden välisistä arvovaltasuhteista käytävä kamppailu. Positiivisessa arvokamppailussa vastavasti keskitytään vahvistamaan oman symbolisen perustan arvoa ilman suoranaisia vastustajaan kohdistuvia hyökkäyksiä (mt., 256–258).

Symbolisen omaisuuskamppailun taustalla vaikuttaa poliittisten toimijoiden pyrkimys säilyttää keskeisempien symboliensä omistusoikeus, eräänlainen symbolien käytön monopoli, itsellään. Symboleiden kopiointiin suhtaudutaan avoimina hyökkäyksinä puolueen omaa symbolista perustaa vastaan (Harrison 1995, 258). Tyyppillisesti omaisuuskamppailun luonteeseen kuuluu, että kamppailijat ovat yksimielisiä tietyn symbolin arvosta, mutta eivät siitä, kenelle symboli ensisijaisesti kuuluu. Arvon säilyttäminen omalla ryhmittymällä tai sen siirtäminen uudelle omistajalle toimii siis keskeisenä motivaattorina omaisuuskamppailulle (mt., 259–260).

Kolmas kamppailutyyppi liittyy uusien symbolisten elementtien esittelyyn poliittiselle kentälle. Arvokamppailun tapaan tässä ns. innovaatiokamppailussa on kaksi ulottuvuutta. Ensimmäinen ulottuvuus keskittyy poliittisella kentältä jo löytyvän symbolin kehittämiseen. Symboleilla on aina tietty alkuperä. Kamppailussa keskitytään niihin prosesseihin, joilla eri ryhmittyvät pyrkivät kehittämään tätä alkuperää erilaisilla menetelmillä eteenpäin ja tuomaan siihen omia yksilöllisiä vivahteita (Harrison 1995, 261). Periaatteessa symbolin jalostamisen taustalla on pyrkimys erottautua selvemmin muista, samaa symbolista perustaa käyttävistä ryhmittymistä. Puoluepolitiikassa voidaan samanlainen logiikka nähdä esimerkiksi samoista äänestäjistä kilpailevien puolueiden hienovaraisissa tavoissa tuottaa symbolisia eroja välilleen. Innovaatiokamppailun toisen ulottuvuuden muodostavat täysin uusien symbolien keksimisestä käytävät kamppailut. Tällöin kamppailu käydään eri ryhmien oikeudesta tuoda politiikan kentälle jokin uusi symboli tai merkitysrakenne (mt., 260–263). Vastakkain asettuvat siis vanhan ja uuden symbolisen järjestelmän edustajat.

Neljäs ja viimeinen kamppailutyyppi keskittyy poliittisen ryhmän oman symbolisen perustan suoraan laajentamiseen (Harrison 1995, 263). Laajentumiskamppailun toimintalogiikkaan perustana on tietyn poliittisen ryhmän pyrkimys laajentaa oma

symbolinen perustaansa poliittisen vastustajan reivirille. Tarkoituksena on vastustajan symbolien korvaaminen ja samalla vastustajan kannattajien houkuttelemine omiin riveihin. Harrisonin mukaan kyseessä on symbolisen kamppailun suurin ja aggressiivisin muoto, joka tähtää suoraan vastustajan symbolisen perustan tuhoamiseen. Onnistuessaan tämä merkitsee sitä, että perustansa menettänyt poliittinen ryhmä ei kykene enää selkeästi identifioitumaan itsenäiseksi tai erityiseksi toimijaksi poliittisella kentällä. Samalla se ei enää kykene profiloitumaan selvästi entisen kannattajakuntansa edustajaksi. Laajentumiskamppailussa siis kaksi toisistaan erilaista symbolista perustaa kilpailevat oikeudesta edustaa tiettyä, yksittäistä ryhmittymää (mt., 263–265).

On syytä muistaa, että edellä esitelty symbolisen kamppailun tyypit harvoin esiintyvät politiikassa tai muualla yhteiskunnassa täysin puhtaissa muodoissaan (Harrison 1995, 266). Enemmänkin tosiasialliset kamppailut käydään edellä mainittujen neljän tyyppin muodostamien kombinaatioiden kautta. Esimerkiksi voidaan ajatella, että laajentumiskamppailuihin liittyy yleensä myös arvokamppailulle tyypillinen pyrkimys vähätellä vastustajan symbolisen perustan arvoa.

Harrisonin näkemys avaa mahdollisuuden tarkastella symbolisia kamppailuja puhtaasti erilaisten poliittisten symboleiden manipulointiin tähtäävänä toimintana. Pelkästään kamppailun eri muotojen kuvailu ei riitä, on myös otettava huomioon kentän eli tässä tapauksessa poliittisen järjestelmän kamppailulle asettamat ennakkoehdot. Poliittinen järjestelmä muodostaa kamppailun rajat ja määrittää, kuinka sallittuja tai kiellettyjä erilaiset symbolisen kamppailun strategiat ovat. Käytännössä tämä voi merkitä muun muassa sitä, että joissain tapauksissa poliittisen järjestelmän ennakkoehdot antavat puolueille enemmän mahdollisuuksia käydä arvo- tai innovaatiokamppailuita, mutta samalla estävät tehokkaasti omaisuus- tai laajentumiskamppailut. Edustukselliseen parlamentarismiin perustuvat järjestelmät ovat jo muutaman vuosikymmenen ajan olleet muutostilassa, joka näkyy mm. imago-, media- ja mielikuvakeskeisen yleisdemokratian yleistymisenä, puolueideologioiden heikentymisenä ja siihen suoraan liittyvänä puolueiden luottamuskriisinä. Kehityksellä on vaikuttanut myös symbolisen kamppailun ennakkoehtoihin. Seuraavaksi tarkastelen lyhyesti juuri tätä muutosta vertailemalla ideologisen

politiikan ja yleisdemokratiaan perustuvan politiikan erilaisia tapoja käydä symbolisia kamppailuja erityisesti poliittisen vaalimainonnan välityksellä.

Vakaaseen omistukseen perustuva symbolinen kamppailu

Rauli Mickelssonin mukaan suomalaisen puoluekentän suurimmat intressiristiriidat olivat tasoittuneet jo 1970-luvulle saavuttaessa. Puolueet toimivat sinällään sulassa sovussa parlamentaarisen järjestelmän asettamien ehtojen mukaisesti. Puolueideologioiden merkitys puolueita erottavana elementtinä oli silti tähän konsensusvetoiseen vaiheeseen siirtyneessä politiikasta merkittävä (Mickelsson 2007, 220). Ideologia muokkasi puolueesta symbolisella tavalla erityisen ja tarjosi samalla puolueen kannattajille perustan vahvalle poliittiselle identiteetille. Erityisyys perustui usein ideologisen politiikan tapaan jakaa yhteiskunta erilaisiin, keskenään aatteellisissa ristiriidassa, oleviin leireihin, kuten työläisiin ja porvareihin tai kaupunkilaisiin ja maalaisiin. Poliittisten leirin päämäärät oli suhteellisen helppo kategorisoida keskenään ristiriidassa oleviin ideologioihin, jotka myös määrittivät erilaisten poliittisten kamppailujen rajalinjat.

Kuten Clifford Geertzin (2005) kirjoitti, ideologian tehtävänä on antaa erilaisille käsitteille ja mielikuville ymmärrettävä muoto. Geertzille ideologiat olivat kulttuurisia kartoja tai symbolikokonaisuuksia, jotka auttoivat kansalaista muuttamaan erilaiset politiikan sosiaaliset merkitykset itselleen ymmärrettäviksi (mt., 33). Poliitikassa ideologian vaikutus perustuu näiden merkitysten selkeyteen ja helppolukuisuuteen. Saman väitteen voidaan katsoa soveltuvan myös puolueiden symbolisten perustojen analyysiin. Selkeä ideologia vaatii tuekseen selkeästi rajattavan symbolisen perustan. Selkeys edellyttää, että ideologisen politiikan taustalla on aina tietynasteinen mielikuva symbolisesta pysyvyydestä. Ideologian tai siihen liitettyjen symbolisten merkitysten ei juurikaan odotettu muuttuvan. Tarkasteltaessa tästä näkökulmasta symboleihin kiinnittyvää pääomaa, voidaan väittää, että se ei muodostunut niinkään yksiselitteisesti siitä, kuinka paljon puolueella oli symboleita käytettävissään tai kuinka tehokkaasti niillä voitiin tavoitella koko kansan mielenkiintoa. Sen sijaan pääoman perustana oli symbolin ja ideologian välille muodostuneen suhteen tiivis yhteys,

joka näkyi mm. symbolin herättämän ideologisen emotionin voimakkuudessa.

Symbolien omistuksen kannalta tarkasteltuna ideologisen politiikan aikana suomalaisten puolueiden symboliset perustat olivat eriytyneet omiksi, itsenäisiksi maailmoikseen, joiden välillä ei ollut paljonkaan vaihtoa. Jokaisella ideologisella suuntauksella voitiin katsoa olevan eräänlainen monopoli omiin symboleihinsa. Kun tarkastellaan esimerkiksi vuosien 1960–1979 välille sijoittuvaa vaalimainontaa, on helppo huomata, että perinteiset vasemmistopuolueet, SDP ja SKDL, korostivat symboliikassaan voimakkaan työväenluokkaisia elementtejä, kuten tehtaita, työläisjoukkoja ja punalippuja. Keskustapuolue tai maalaisliitto hallitsi vastaavasti maaseutuun ja luontoon liittyvää tematiikkaa. Vastaavasti kokoomus pyrki profiloitumaan kaupunkilaisuuteen ja yrittäjyyteen liittyvillä kuvastoilla (Hovi-Wasastjerna 1999, 56–61). Vaikka vaalimainosten teemat olivat mm. yleispuoluekehityksen seurauksena alkaneet lähentyä toisiaan, oli symbolisilla perustoilla kuitenkin selkeästi tunnistettava sävy. Irtiottoja tai pyrkimyksiä tunkeutua vastakkaisella laidalla olevan vastustajan symboliselle alueelle tapahtui harvoin. Tätä voidaan tulkita niin, että Harrisonin toista kamppailutyyppejä eli symbolien omistukseen liittyviä kamppailuja tai siihen liittyviä kombinaatioita käytiin ideologisen politiikan aikana suhteellisen vähän. Lisäksi, koska puolueet kohdensivat poliittiset sanomansa pitkälti hyvin rajatuille sosiaalisille ryhmittymille, olivat myös vastustajan kannattajakunnan kaappaukseen ja symbolisen perustan tuhoamiseen kohdistuneet kamppailut harvinaisia.

Vähän esiintynyt symbolisen kamppailun muoto oli myös innovaatiokamppailu. Ideologiat maalasivat kuvan, jossa poliittisen kentän symbolinen rakenne oli valmis. Täysin uusia elementtejä ilmaantui kentälle hyvin harvakseltaan ja silloinkin niitä käytettiin tukemaan vanhoja perustoja ja niihin sisältyviä merkityksiä. Sen sijaan innovaatiokamppailun toisen osa-alueen eli yksittäisen symbolien tai representatioiden jalostaminen näyttäytyi selkeästi esimerkiksi kahden saman ideologisen kehityksen sisällä toimivan puolueen erilaisina tapoina antaa yhteisille symboleille merkityksiä. Selkein esimerkki tästä on SDP:n ja SKDL:n välinen kilpailu työväenpuolueen tai koko vasemmiston symbolisen ulkoasun määrittelystä. Kummallakin korostui työväenluokkainen ja kansainväliseen liikkeeseen suuntautunut kuvasto,

mutta esimerkiksi SKDL välitti voimakkaammin suoraa luokkataistelun tematiikkaa.

Keskeisimpänä kamppailustrategiana voidaan nähdä Harrisonin symbolisille arvokamppailuille tyypillinen oman symbolisen perustan korostaminen tai vastustajan perustan vähättely. Arvokamppailut perustuivat poliittisten toimijoiden luokitteluun erilaisten hierarkkisten arvoasteikoiden perusteella. Voidaan ajatella, että ideologisessa politiikassa poliittisen symbolin arvoa ja hierarkkista asemaa pyrittiin korostamaan aina suhteessa ideologiaan. Arvokkaan symbolin oli pystyttävä olemaan tiukasti sidoksissa laajempaan ideologiseen perustaan ja kyettävä välittämään kansalaisille ideologian sisältämiä merkityksiä puolueesta ja sen kannattajista. Esimerkiksi kokoomuksen vaalimainonnassa urbaani tematiikka esittäytyi johdonmukaisesti erittäin positiivisessa valossa ja vastaavasti keskustan mainonnassa agraarinen Suomi kuvattiin hyvin nostalgisessa valossa. Vastustajan ideologian ja symbolisen perustan välisten heikkouksien esittäminen taas toimi arvokamppailuille tyypillisenä negatiivisena taktiikkana, vaikka vaalimainontaan eivät enää suoraan hyökkäykset kuuluneetkaan. Esimerkiksi maalaisliiton vuoden 1951 julisteeseen ”Vaara uhkaa” sisältyvää sosialismilla pelottelevaa tematiikkaa ei 1970-luvulla enää löytynyt.

Kamppailun laajentuminen symboliseksi kilpailuksi

Puolueideologioiden merkitys on 1980-luvulta eteenpäin heikentynyt niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Inglehartin (1997; 1990) mukaan tämä on länsimaissa yhdistettävissä ensisijaisesti postmateriaalisten arvojen esiinmarssiin. Ideologisille kamppailuille tyypilliset luokkaintresseihin liittyneet aatekysymykset alkoivat länsimaissa jäädä taka-alalle kansalaisten kiinnostuksen kääntyessä postmaterialismissa keskeisessä roolissa oleviin individualistisiin kysymyksiin kuten yksilön elämänlaatuun tai hänen mahdollisuuksiinsa ilmaista itseään yhteiskunnan puitteissa. Ideologian heikentymiseen vaikutti myös ns. yleis- tai kartellipuolue kehityksen laajentuminen (ks. mm. Downs 1957; Katz ja Mair 1995). Poliittisesta kamppailusta alkoi muodostua suoran vastakkainasettelun sijaan kilpailua suurimmasta mahdollisesta äänestäjämäärästä. Samalla ideologia alettiin kokea rajoittavaksi tekijäksi, koska sen kautta puo-

luen sanoma pystyttiin kohdentamaan ainoastaan rajatulle ihmisjoukolle.

Bernard Maninin (1997) mukaan parlamentaarissa järjestelmissä on siirrytty ns. yleisdemokratian aikaan. Merkkinä tästä on ensinnäkin puolueuskollisuuden vähentyminen. Kansalaiset eivät enää äänestä uskollisesti tiettyä puoluetta ennalta määrätyn sosiaalisen luokan tai muun ulkoisen muuttujan takia. Sen sijaan heidän poliittinen kantansa on yhä enemmän kiinni yksilöllisistä mieltymyksistä ja puolueen herättämistä mielikuvista. Tämä on merkinnyt puolueille tilannetta, jossa niiden on pitänyt ruveta aktiivisesti myymään mielikuvaa itsestään kansalaisille. Maninin mukaan seurauksena on ollut mm. median merkityksen kasvu ja tätä kautta myös imagokeksien politiikan lisääntyminen (mt., 198). Voidaankin sanoa, että puolueen menestys vaaleissa on yhä enemmän kiinni siitä, kuinka houkuttelevana vaihtoehtona se pystyy itsensä esittämään, kuinka voimakkaita mielikuvia se kykenee herättämään ja millaisia symboleita käyttäen se kykenee tekemään itsensä näkyväksi. Mark Elchardus (2009) puhuu tässä yhteydessä ns. symbolisesta yhteiskunnasta, jolla hän tarkoittaa median tuottamien symbolien kyllästämiä yhteiskuntaa. Elcharduksen mukaan symbolien merkitys on nyky-yhteiskunnassa kasvanut äärimmilleen. Elämme yhteiskunnassa, jossa sosiaalinen kontrolli on yhä keskeisemmin kiinni joukkotiedotusvälineissä, mainonnassa ja populaarikulttuurissa sekä kansalaisten kyvyssä tulkita ja lukea näiden välittämiin symboleihin sisältyviä merkityksiä (mt., 154–157).

Voimakkaan ideologian aikana symbolinen pääoma poliittisella kentällä liittyi puolueen symbolien ja ideologisten merkitysten tiiviiseen sidokseen. Symbolit olivat tarkasti kohdennettuja ja niiden välittämät merkitykset rajattuja. Ideologisten sidosten heikentymisen myötä symbolisen pääoman logiikka on muuttunut. Nykyään pääoman ja sitä kautta symbolisen vallan voidaan katsoa ensisijaisesti määräytyvän puolueen käytössä olevan symbolisen perustan laajuudesta ja tavasta, jolla sitä hyödynnetään. Näkemykseni mukaisesti puolueen on nykyään kyettävä joustavasti ammentamaan vaikutteita yhteiskunnan eri osa-alueille muodostuneista symbolisista kuvastoista, joiden alkuperäisen luonteen ei välttämättä tarvitse olla yksiselitteisen poliittinen. Tällaisen kuvaston tarjoaa esimerkiksi populaarikulttuuri. Mykkänen (2007b) on huomionut vuoden 2007 eduskuntavaalien yhteydessä, että populaarikulttuu-

riin viittaavat elementit ovat voimakkaasti lisääntyneet puolueiden vaalimainonnassa puhtaasti poliittisten elementtien kustannuksella.

Toiseksi symbolisen pääoman luonne määritetty symbolien tehokkuuden kautta. Tehokkuuden määritelmänä on se, kuinka hyvin symboli luo emotionaalisen siteen kansalaiseen tai äänestäjään. Esimerkiksi populaarikulttuurista vaikutteita ammentavan vaalimainonnan vaikutus perustuu Mykkäsen mukaan siihen, että ne kykenevät yhdistämään mainonnan kohteeseen relevantimmalla tavalla sellaisia merkityksiä ja emootioita, jotka ovat viestin vastaanottajalle merkittävämpiä kuin puhdas päivänpolitiikka (mt., 99). Voidaan ajatella, että symbolien tarkoituksena on eräällä tapaa luoda puolueen kannattajista Michel Maffesolin (1996) termejä käyttäen eräänlainen emotionaalinen yhteisö tai uusheimo, jota pitää kasassa jaettu mielikuva tai emootio puolueesta.

Väitän, että edellä mainittujen tekijöiden seurauksena eräänlainen markkinoiden kilpailumentaliteetti on vähitellen alkanut lisääntyä politiikan symbolisen ulottuvuuden sisällä. Symbolinen kamppailu voidaan nähdä symbolis-ideologisten vastakkainasettelujen sijaan rajattomana kilpailuna symboleista, samaan tapaan kuin yleispuoluekehityksen logiikkana on rajaton kilpailu äänestäjistä. Tarkastelemalla Harrisonin neljää kamppailutyyppeä voidaan huomata, että markkinalogiikan ilmaantuminen on vaikuttanut erityisesti symbolisten omaisuuskamppailuiden logiikkaan. Symbolien omistusoikeudet ovat ideologioiden heikentymisen myötä muuttuneet väljemmiksi. Ideologia ei enää sido niiden käyttötarkoitusta, eikä myöskään rajoita niistä käytäviä kamppailuja. Esimerkkinä käy Vihreän liiton vuoden 2011 eduskuntavaalikampanja ”Uusi Suomi”, jossa oikeistopuolueiden perinteisesti hallussaan pitämä Suomen leijona-symboli pyrittiin ottamaan uudelleen käyttöön ja muuttamaan siihen yleisesti iskostettua mielikuvaa. Saman logiikan mukaan mm. Sauli Niinistön vuoden 2006 presidentinvaalikampanjassa ”Työväen presidentti” voidaan nähdä merkkejä symbolisten omistusoikeuksien väljentyemisestä. Aikaisemmin tällaiset symboliset rajanylitykset ideologisen vastustajan revierille olisivat olleet hyvin vaikeita.

1980-luvulta eteenpäin poliittinen ilmapiiri on ollut myös aiempaa avoimempi symbolisille innovaatiokamppailuille. Postmaterialismin myötä avautui mahdollisuus ns. uudelle politiikalle, joka konk-

retisoitui keskeisimmin kansainvälisessä vihreässä liikkeessä. Esimerkiksi Suomessa vihreän liikkeen synty toi politiikan kentälle uusina symbolisina elementteinä mm. puhtaan luonnon ja rajattoman globaaliuden. Samalla liike kuitenkin ajautui symboliseen innovaatiokamppailuun keskustapuolueen kanssa syystä, joka liittyi siihen, että keskusta oli aikaisemmin pitänyt luonnon tematiikkaa itselleen kuuluvana. Sen luontokuvastossa korostui kuitenkin maatalouden ja tuottavuuden näkökulmat kun taas Vihreä liitto pyrki esittämään luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta.

Arvokamppailuiden luonne ei sinällään ole ideologioiden heikentymisenkään myötä muuttunut. Vasemmisto ja oikeisto ovat edelleen merkittäviä jakolinjoja politiikassa, vaikka niiden sisällölliset tai symboliset erot eivät aina olisikaan niin selkeitä. Lisäksi poliittiselle kentälle on kuitenkin tullut myös uusia toimijoita, joiden symbolisessa hierarkiassa painottuvat erilaiset seikat kuin se mihin symboli sijoittuu vasemmisto/oikeisto-akselin sisällä. Hierarkioiden moninaistumisesta huolimatta arvokamppailuiden logiikka ei ole muuttunut. Ne kohdistuvat edelleen poliittisen vastustajan symbolisen perustan vähättelyyn tai oman perustan korostamiseen. Voidaankin väittää, että arvokamppailu sinällään on tyypillisin poliittisella kentällä käytävä symbolisen kamppailun muoto. Harvinaisin kamppailumuoto sen sijaan on edelleenkin suora laajentumiskamppailu. Vaikka sinällään yleispuoluekehitykseen liittyvä rajaton kilpailu äänestäjistä voisi liittyä pyrkimykseen muuttaa vastustajan entiset kannattajat omiksi tukijoukkokoisiksi, tapahtuu tämä kuitenkin hyvin harvoin suorina yrityksinä korvata vastustajan symbolinen perusta täysin omalla.

Lopuksi

Edellä olen pyrkinyt esittelemään, kuinka politiikan symbolinen ulottuvuus toimii areenana symbolisille kamppailuille. Symbolinen kamppailu on katsauksen kuluessa määritelty taisteluksi symbolisesta pääomasta. Pierre Bourdieun mukaan pääoma muodostuu puolueen symbolisesta vallasta eli sen kyvyttä rakentaa uskottavia ideologioita ja poliittisia identiteettejä. Näkemykseni mukaisesti puolueen tai muun poliittisen toimijan symbolinen valta kuitenkin

on myös tarkemmin sidoksissa yksittäisiin symboleihin, niiden omistajuuteen ja arvostukseen. Simon Harrison esittää, että politiikassa symbolisen pääoman taustalla on poliittisen toimijan symbolisen perustan laajuus ja poliittisten symbolien sisäinen arvo. Symbolinen kamppailu itsessään on siis samanaikaisesti erilaisten maailmankatsomusten välistä kamppailua valta-asemasta, mutta myös kamppailua oikeudesta manipuloida ja käyttää maailmankatsomuksiin liittyviä symboleita.

Tarkastelemalla symbolista kamppailua tästä näkökulmasta on ensinnäkin huomioitava poliittisten symbolien omistusoikeuteen liittyvät kysymykset. Symbolia ensisijaisesti hallussaan pitävä poliittinen toimija hallitsee myös keskeisesti symboliin liittyvää pääomaa. Jotta pääoma voisi siirtyä toisen osapuolen haltuun, on siitä käytävä omaisuuskamppailu, joka rikkoo entisen monopolin. Symbolisen pääoman toisena tekijänä esiin on nostettava poliittisen toimijan kyky ylläpitää tai vahvistaa symbolin yhteiskunnallista arvoa. Symbolit kertovat poliittisen toimijan arvostuksesta ja määrittävät sitä kautta myös hänen kykyään toimia tietyn ryhmän legitimiinä edustajana. Samalla symboleihin sisällytetyillä merkityksillä on myös käytännöllisempi tarkoitus. Niiden avulla pyritään herättämään kansalaisissa emotionaalisia reaktioita, jotka onnistuessaan johtavat samaistumissuhteen syntymiseen kansalaisen ja puolueen välille. Katsauksen aikana olen esittänyt, kuinka symbolien omistuksesta ja arvosta käytävät kamppailut ovat omaisuuskamppailuiden ohella keskeisessä roolissa poliittisella kentällä. Muut kamppailun ideaalityyppejä olivat innovaatio- ja laajentumiskamppailu. Näistä etenkin innovaatiokamppailut ovat lisääntyneet ns. uuden politiikan aikana. Laajentumiskamppailut sen sijaan ovat harvinaisia. Symbolinen kamppailu politiikan kentällä muodostuu sekä näistä neljästä tyypistä että niiden erilaisista kombinaatioista.

Symbolisten kamppailujen rakenteen lisäksi olen pyrkinyt tarkastelemaan niitä myös ajallisesta, poliittisten järjestelmien muutosta korostavasta näkökulmasta. Analyttisena apuvälineenä, eräänlaisina ideaalityyppeinä käytin ns. ideologisen politiikan aikakautta ja nykyistä, mediakeskempää yleisodemokratiaa. Näiden kautta pyrin antamaan suunta- viivoja sille, miten symbolisen kamppailun säännöt ovat politiikassa vuosikymmenien aikana muut-

tuneet. Keskeinen muutos on symboleita koskevien omistusoikeuksien heikentyminen. Kun poliittinen ideologia ei enää suoraan määritä symboleiden käytötarkoitusta tai niiden sisäistä merkitystä, on niiden ensisijainen omistaja yhä vaikeammin määriteltävissä. Symboleista on tullut yhä vapaamman ja laajentuvan kilpailun välikappaleita. Tämä on mahdollistanut mm. sen, että puolueilla on yhä joustavampia mahdollisuuksia rakentaa itsestään positiivisilla ja esteettisesti mielenkiintoisilla konnotaatioilla varustettuja puolurepresentaatioita. Samalla vakaiden arvoaailmojen ja poliittisten identiteettien välittäminen on väistämättä heikentynyt.

LÄHTEET

- Bourdieu, Pierre. 1992. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2010. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Lontoo: Routledge.
- Downs, Anthony 1957: *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Edelman, Murray. 1968. *The Symbolic Uses of Politics*. Chicago: University of Illinois Press.
- Elchadus, Mark. 2009. Self-control as Social Control: The Emergence of Symbolic Society. *Poetics* 37, 146-161.
- Firth, Raymond. 1975. *Symbols: Public and Private*. Lontoo: Allen & Unwin.
- Foucault, Michel. 2010. *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Geertz, Clifford. 2010. Ideology as Cultural System. Teoksessa Matthew Festenstein ja Michael Kenny (eds.), *Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Harrison, Simon. 1995. Four Types of Symbolic Conflict. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 1:2, 255-272.
- Hovi-Wasastjerna, Päivi. 1999. *Politiikan kasvot: poliittisen mainonnan kehityksestä Suomessa sadan vuoden ajalta ja vaalimainonnan tarkastelua 1907-1999*. Helsinki: omakustanne.
- Inglehart, Ronald. 1977. *Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Katz, Richard S. & Peter Mair. 1995. Changing Models of Party Organization: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics* 1:1, 5-28.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe. 1987. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso.
- Maffesoli, Michel. 1996. *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. Lontoo: Sage.
- Manin, Bernard. 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mickelsson, Rauli. 2007. *Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Mykkänen, Juri. 2007a. Symbolinen poliittisessa mainonnassa. Teoksessa Tapani
- Kaakkurinniemi & Juri Mykkänen (toim.), *Politiikan representaatio*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys.
- Mykkänen, Juri. 2007b. Eduskuntavaalien televisiomainokset ja populaarikulttuuri. Teoksessa Ville Pernaa, Mari K. Niemi ja Ville Pitkänen (toim.), *Mielikuvavaalit: kevään 2007 eduskuntavaalien mediailmiöt*. Turku: Kirja-Aurora.
- Pekonen, Kyösti. 1991. *Symbolinen modernissa politiikassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pitkin, Hanna. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Rancière, Jacques. 2004. *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. Lontoo: Continuum.
- Rancière, Jacques. 2009. *Erimielisyys: politiikka ja filosofia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Saward, Michael. 2010. *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press.